

ΕΥΛΙΜΕΝΗ

ΣΕΙΡΑ ΑΥΤΟΤΕΛΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ

4

ΜΕΛΕΤΕΣ ΣΤΗΝ ΚΛΑΣΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ,
ΤΗΝ ΕΠΙΓΡΑΦΙΚΗ, ΤΗ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΑΠΥΡΟΛΟΓΙΑ

ΤΟ ΙΕΡΟ ΤΟΥ ΕΡΜΗ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΦΡΟΔΙΤΗΣ ΣΤΗ ΣΥΜΗ ΒΙΑΝΝΟΥ

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ
ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΚΕΡΑΜΙΔΩΝ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΖΑΡΙΦΗΣ

Μεσογειακή Αρχαιολογική Εταιρεία
Ρέθυμνο 2020

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΗ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
Π. Μανουσάκη 5–Β. Χάλη 8
GR 741 00–Ρέθυμνο

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ–ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ

Δρ. Νίκος Λίτινας (Ρέθυμνο)
Καθ. Μανόλης Ι. Στεφανάκης (Ρόδος)

ΒΟΗΘΟΙ ΕΚΔΟΣΗΣ

Δρ. Δήμητρα Τσαγκάρη (Αθήνα)
Ευτυχία Μανουσάκη (Ρόδος)

PUBLISHER

MEDITERRANEAN
ARCHAEOLOGICAL SOCIETY
P. Manousaki 5–V. Chali 8
GR 741 00–Rethymnon

PUBLISHING DIRECTORS, EDITORS-IN-CHIEF

Dr. Nikos Litinas (Rethymno)
Prof. Manolis I. Stefanakis (Rhodes)

ASSISTANTS TO THE EDITOR

Dr. Dimitra Tsangari (Athens)
Eftychia Manousaki (Rhodes)

EULIMENE
EYΛIMENH

2020

ISBN: 978-618-80666-5-6

Η *EYAIMENH ΣΕΙΡΑ Αντιστελών Εκδόσεων* περιλαμβάνει μελέτες στην Κλασική Αρχαιολογία, την Επιγραφική, τη Νομισματική και την Παπυρολογία εστιάζοντας στον Ελληνικό και Ρωμαϊκό κόσμο της Μεσογείου από την Υστερομινωϊκή / Υπομινωϊκή / Μυκηναϊκή εποχή (12^{ος} / 11^{ος} αιώνα π.Χ.) έως και την Υστερη Αρχαιότητα (5^{ος} / 6^{ος} αιώνα μ.Χ). Πρόκειται για δοκίμια που δεν μπορούν λόγω της μεγάλης έκτασής τους να ενταχθούν στην ετήσια επιστημονική έκδοση της *EYAIMENHΣ*, όπως μονογραφίες, πρακτικά συνεδρίων και συμποσίων, δημοσιεύσεις ανασκαφών, συντάγματα νομισμάτων και εκδόσεις επιγραφών και παπύρων. Η *EYAIMENH ΣΕΙΡΑ* περιλαμβάνει επίσης μελέτες στην Ανθρωπολογία, Παλαιοδημογραφία, Παλαιοπεριβάλλον, Παλαιοβοτανολογία, Ζωοαρχαιολογία, Αρχαία Οικονομία και Ιστορία των Επιστημών, εφόσον αυτές εμπίπτουν στα προαναφερθέντα γεωγραφικά και χρονικά όρια. Ευρύτερες μελέτες στην Κλασική Φιλολογία και Αρχαία Ιστορία θα γίνονται δεκτές, εφόσον συνδέονται άμεσα με μία από τις παραπάνω επιστήμες. Η *EYAIMENH ΣΕΙΡΑ* δεν θα εκδίδεται περιοδικά.

Παρακαλούνται οι συγγραφείς να λαμβάνουν υπόψη τους τις παρακάτω οδηγίες:

1. Οι εργασίες υποβάλλονται στην Ελληνική, Αγγλική, Γερμανική, Γαλλική ή Ιταλική γλώσσα. Κάθε εργασία συνοδεύεται από μία περίληψη μέχρι 3.000 λέξεις, σε γλώσσα άλλη από αυτή του κειμένου.

2. Συντομογραφίες δεκτές σύμφωνα με το *American Journal of Archaeology, Numismatic Literature*, J.F. Oates et al., *Checklist of Editions of Greek and Latin Papyri, Ostraca and Tablets, ASP*.

3. Οι εικόνες πρέπει να υποβάλλονται σε μορφή αρχείου .tiff ή .jpg και σε ανάλυση τουλάχιστον 1,200 dpi (dots per inch) προκειμένου για γραμμικά σχέδια και 400 dpi για ασπρόμαυρες εικόνες (στην κλίμακα του γκρι). Όλα τα εικονογραφικά στοιχεία πρέπει να είναι αριθμημένα σε απλή σειρά.

4. Οι εργασίες υποβάλλονται σε ένα εκτυπωμένο αντίτυπο, συνοδευόμενα από το κείμενο και τις εικόνες σε ηλεκτρονικό μέσο αποθήκευσης δεδομένων (CD, DVD).

Είναι υποχρέωση του κάθε συγγραφέα να εξασφαλίσει γραπτή άδεια για την αναπαραγωγή υλικού που έχει δημοσιευτεί αλλού ή είναι αδημοσίευτο.

Οι συγγραφείς θα λαμβάνουν αντίτυπο της εργασίας τους σε ηλεκτρονική μορφή αρχείου .pdf και 10 τόμους *EYAIMENH ΣΕΙΡΑ*, τμής ένεκεν.

Μεσογειακή Αρχαιολογική Εταιρεία, Π. Μανουσάκη 5 – Β. Χάλη 8, Ρέθυμνο – GR 74100

Δρ. Νίκος Λίτινας, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Τμήμα Φιλολογίας, Ρέθυμνο – GR 74100

Δρ. Μανόλης Ι. Στεφανάκης, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών, Ρόδος – GR 85100

web: <http://www.eulimene.eu/>

The *EULIMENE SERIES of Independent Publications* accommodates book-length studies in the fields of Classical Archaeology, Epigraphy, Numismatics, and Papyrology, with particular interest in the Greek and Roman Mediterranean world. The time span covered by the *EULIMENE SERIES* runs from the Late Minoan / Sub Minoan / Mycenaean period (12th / 11th cent. BC) through to the Late Antiquity (5th / 6th cent. AD). The *EULIMENE SERIES* is designed to accommodate extended essays too long for inclusion in the *EULIMENE* annual scientific journal and they can be single author monographs, proceeding of *colloquia* and congresses, excavation publications, numismatic *corpora* and editions of inscriptions and papyri. *EULIMENE SERIES* will also welcome studies on Anthropology, Palaeodemography, Palaeo-environment, Botanical and Faunal Archaeology, the Ancient Economy and the History of Science, so long as they conform to the geographical and chronological boundaries noted. Broader studies on Classics or Ancient History will be welcome, though they should be strictly linked with one or more of the areas mentioned above. The *EULIMENE-SERIES* appears irregularly.

It will be very much appreciated if contributors consider the following guidelines:

1. Contributions should be in either of the following languages: Greek, English, German, French or Italian. Each paper should be accompanied by a summary up to 3.000 words is required, in a language other than that of the volume.

2. Accepted abbreviations are those of *American Journal of Archaeology, Numismatic Literature*, J.F. Oates et al., *Checklist of Editions of Greek and Latin Papyri, Ostraca and Tablets, ASP*.

3. Illustrations should be submitted in .tiff or .jpg format of at least 1,200 dpi (dots per inch) for line art and 400 dpi for halftones (grayscale mode) resolution. All illustrations should be numbered in a single sequence.

4. Please submit one hard copy of your text and a version on a digital storage media (CD, DVD).

It is the author's responsibility to obtain written permission to quote or reproduce material which has appeared in another publication or is still unpublished.

Offprint of the work in .pdf format and 10 volumes of the *EULIMENE SERIES* will be provided to the contributors free of charge.

Mediterranean Archaeological Society, P. Manousaki 5 – V. Chali 8, Rethymnon – GR 74100

Dr. Nikos Litinas, University of Crete, Department of Philology, Rethymnon – GR 74100

Dr. Manolis I. Stefanakis, University of the Aegean, Department of Mediterranean Studies, Rhodes – GR 85100

web: <http://www.eulimene.eu/>

ΕΥΔΙΜΕΝΗ ΣΕΙΡΑ ΑΥΤΟΤΕΛΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ 4 (2020)

Πίνακας Περιεχομένων

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	i
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	ii
1. ΤΑ ΚΕΡΑΜΟΣΚΕΠΗ ΚΤΙΡΙΑ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ ΤΗΣ ΣΥΜΗΣ	1
1.1 Το κτίριο Ε	2
1.2 Ο ελληνιστικός οίκος-ναός C-D	4
1.3 Μετασκευές του οίκου-ναού κατά την ελληνορωμαϊκή περίοδο	6
2. Η ΔΙΑΣΠΟΡΑ ΤΩΝ ΚΕΡΑΜΙΔΩΝ	9
2.1 Η κατηγορία I	9
2.2 Η κατηγορία II	11
2.3 Η κατηγορία III	11
2.4 Η κατηγορία IV	12
2.5 Η κατηγορία V	13
2.6 Η κατηγορία VI	14
3. Η ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΚΕΡΑΜΙΔΩΝ	16
3.1 Η κατηγορία I	17
3.2 Η κατηγορία II	20
3.3 Η κατηγορία III	25
3.4 Η κατηγορία IV	30
3.5 Η κατηγορία V	34
3.6 Η κατηγορία VI	38
4. ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	44
Summary	54
Βιβλιογραφία-Συνομογραφίες	61
Πίνακες εικόνων	64

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η μελέτη των κεραμίδων ξεκίνησε στο πλαίσιο της διδακτορικής μου διατριβής με τίτλο «*Η Αρχιτεκτονική του Ιερού του Ερμή και της Αφροδίτης στην Κάτω Σύμη Βιάννου*»¹. Η μελέτη συνεχίστηκε για αρκετό χρονικό διάστημα με συχνές επισκέψεις στις αποθήκες του Μουσείου Ηρακλείου. Ευχαριστώ θερμά την Προϊσταμένη της Εφορείας Αρχαιοτήτων Ηρακλείου Δρ. Βασιλική Συθιακάκη και ιδιαίτερα την Προϊσταμένη του Τμήματος Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων και Μουσείων της Εφορείας Αρχαιοτήτων Ηρακλείου κα Ιωάννα Σερπετσιδάκη για την υποστήριξη και την ευγενή βοήθειά τους. Ευχαριστώ τους φύλακες αρχαιοτήτων Σταύρο Αμανάκη και Βαγγέλη Μοιραδωράκη για την έμπρακτη καθημερινή συμπαράστασή τους στο χώρο των αποθηκών. Ευχαριστώ επίσης τους φίλους αρχαιολόγους Δρ. Κωστή Χριστάκη και κα Καίτη Αρχοντάκη για την πολύτιμη ανταλλαγή απόψεων επί επιστημονικών θεμάτων σχετιζομένων με τη μελέτη των κεραμίδων. Πάνω απ' όλα όμως είμαι ευγνώμων στις ανασκαφείς του Ιερού του Ερμή και της Αφροδίτης στη Σύμη της Βιάννου, Αγγελική Λεμπέση και Πολύμνια Muhly Μεταξά, όχι μόνο για τη διάθεση του υλικού αλλά και για τη στοργική επικοινωνία, τη συνεχή επιστημονική υποστήριξη, την επισήμανση σημείων προς περαιτέρω διερεύνηση και τη διάθεση όλων των στοιχείων και συμπερασμάτων, δημοσιευμένων και μη, της εκ μέρους τους συνεχιζόμενης αρχαιολογικής μελέτης.

Θεωρώ ευτυχή συγκυρία την σημαντική εξέλιξη, κατά τα τελευταία χρόνια, των συστημάτων ψηφιακής απεικόνισης των αντικειμένων, τόσο ως προς τις παρεχόμενες δυνατότητες, όσο και ως προς την ευκολία χειρισμού τους. Η αξιοποίηση των συστημάτων τρισδιάστατης ψηφιακής απεικόνισης² συνετέλεσε, κατά τη μελέτη των κεραμίδων, στην καλύτερη κατανόηση του σχεδιασμού και των τεχνικών λεπτομερειών της κατασκευής τους.

Η μεν πρώτη προσέγγιση στην κατάταξη των κεραμίδων από το Ιερό του Ερμή και της Αφροδίτης στη Σύμη της Βιάννου, επιχειρήθηκε στη διδακτορική μου διατριβή³, η παρούσα όμως, αναθεωρημένη και συμπληρωμένη, μελέτη τους εκπονήθηκε κυρίως κατά τη διάρκεια των βραχυχρόνιων εκπαιδευτικών αδειών (επιδημιών) που έλαβα από την υποστελεχωμένη Υπηρεσία Νεωτέρων Μνημείων και Τεχνικών Έργων Δωδεκανήσου, όπου υπηρετώ, και αισθάνομαι υποχρεωμένος στον Προϊστάμενο μου κ. Γεώργιο Καρυδάκη και στους υπόλοιπους συναδέλφους μου για την υποστήριξή τους και το βάρος που ανέλαβαν κατά τη διάρκεια των απουσιών μου.

¹ Ζαρίφης 2008.

² Στην παρούσα μελέτη έγινε χρήση του λογισμικού Rhino_6™, υποστηριζόμενου από κάρτα γραφικών Nvidia Quadro™ P5000.

³ Ζαρίφης 2008, 296-300.